

PRIKAZI I OSVRTI

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 54
Godina XXVII
Novembar, 2022.
[str. 307-312]

© Monos 2022

Dr.sc. Nerkez Arfhodžić,
**Diplomatija BiH od
nezavisnosti do Dejtona***Bošnjački institut Sarajevo, 2022.*

Kao doajen bosanskohercegovačke diplomatije i karijerni diplomata koji je sticao iskustvo u bivšoj nam državi, a do kraja „ispekao taj zanat“ kao diplomatski predstavnik, a kasnije i ambasador Bosne i Hercegovine na više važnih svjetskih destinacija, nakon svoje prve memoarske knjige pod naslovom „Vapaj agnostika svemogućem: *Sjećanja bosanskog doajena 1991.-2001.* (Gariwo, Sarajevo 2019.), odlučio se, kako je i sam u jednoj prilici rekao, za istraživačku avanturu, koja je uspješno okončana obimnom historijskom studijom o diplomatiji Bosne i Hercegovine u periodu od sticanja nezavisnosti do Dejtona. To je period u kojem ja ovaj autor, kao već iskusni diplomata u vrlo teškim uslovima, zastupao interese Bosne i Hercegovine kao nezavisne i suverene države pod agresijom, kojoj je praktično prijetio nestanak.

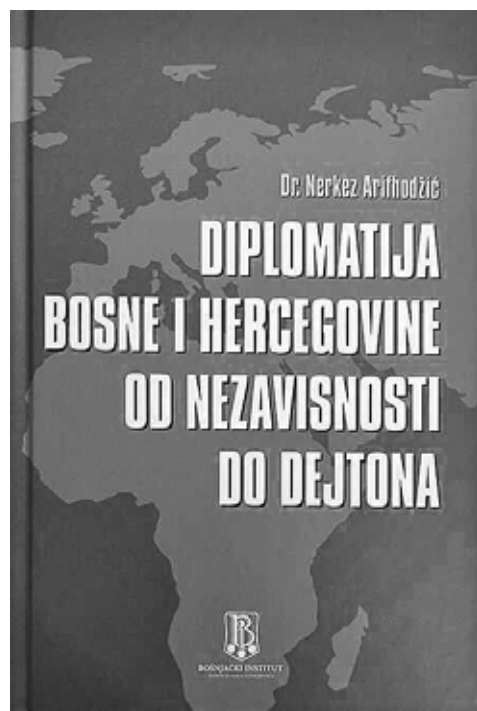
U historijskoj nauci Bosne i Hercegovine nedostaju naučna istraživanja, ozbiljnije studije i tematski radovi na temu vanjsko-političkih aktivnosti i ukupnog djelovanja države Bosne i Hercegovine prema inostranstvu općenito, a posebno za period od 1992. do 1995. godine. Za takvo stanje ima, svakako, više razloga. Osim nedovoljne vremenske distance, jedan od najvažnijih je nedostupnost arhivskih izvora prvog reda. Radi se, prije svega, o nesređenosti i nedostupnosti arhivske građe u Bosni i Hercegovini iz novijeg perioda općenito, a posebno iz sfere vanjskih poslova i diplomatije iz ratnog perioda. S obzirom na različito stanje propisa u pogledu dostupnosti takve građe i vremenskih rokova u kojima se ograničava njeno korišćenje, otežano se dolazi i do izvora u inostranstvu, u pojedinim međunarodnim organizacijama i ministarstvima vanjskih poslova zemalja koje su bile involvirane u rješavanje konflikata na prostorima bivše Jugoslavije devedesetih godina. Pozitivan izuzetak može biti dostupnost izvora u Ujedinjenim nacijama i u zadnje vrijeme relativno dobra dostupnost izvora Haškog tribunala.

Ako je primarni razlog neistraženosti ove teme nedostatak izvora, drugi je činjenica da se radi o historijskim procesima koji još nisu zaokruženi i okončani, već duboko zadiru u sadašnjost sa neizvjesnim pravcima njihovog daljeg razvoja. Sa

tim problemima suočio se i ambasador Arifhodžić u ovom svom istraživanju. Uz obimnu izvornu građu i relevantnu literaturu koju je koristio, njegovo bogato iskustvo karijernog diplomate, pri rješavanju tih problema bilo mu je od velike koristi.

Pitanje diplomatije Bosne i Hercegovine od sticanja nezavisnosti do Dejtona autor je stavio u mnogo širi kontekst i pokušao ga rasvijetliti sa više aspekata. To je odredilo tematski okvir, ali i sam obim knjige, koja, kako je primijetio jedan od recenzenata, ima „težinu“ od nekih 7 – 8 knjiga. To su dijelovi, koji čine jednu koherentnu cjelinu, ali se svaki za sebe može odvojeno čitati kao zaokruženo historijsko štivo. Autor prati nastajanje i razvoj diplomatije Bosne i Hercegovine kao jedne tek priznate i odmah napadnute države, koja u početku, nije imala ni svoju vojsku, a ni svoju diplomatiju u pravom smislu te riječi. Na vremenski sasvim uskom prostoru od svega 4 godine, odredio je sebi dosta širok tematski okvir koji zaokružuje jedan cjelovit pogled na međunarodni položaj Bosne i Hercegovine i borbu za opstanak (kao države) u periodu od 1992. do 1995. godine.

U pristupu temi postavio je sljedeće istraživačko pitanje: Kakav je bio vojno-politički odgovor države koja se našla u vrtlogu jugoslovenske krize i najžešćeg ratnog sukoba na tlu Evrope nakon Drugog svjetskog rata, s težištem na diplomatske pokušaje da se zaustavi rat i otvori mirovni proces. Svoju pažnju autor nije usmjerio samo na diplomatiju u užem smislu, kao službu vanjskih poslova tek priznate i odmah ratom zahvaćene zemlje, već je diplomatiju promatrao u jednom širem kontekstu, kao proces u koji nisu uključeni samo diplomate kao vladini službenici, već čitav vojno-politički vrh zemlje na čelu sa Predsjedništvom R BiH, koje je i bilo najodgovornije za vanjsku politiku kako u globalnom strateškom, tako i u operativnom smislu. Zato je mirovne pregovore, još od onih prvih koje je obilježio portugalski

ambasador u Evropskoj zajednici Kutiljeto, pa nadalje, sve do Dejtona, stavio u centar pažnje kao najznačajnije diplomatske događaje i procese za čitavu državu iako je sama diplomatska služba tu bila negdje u drugom planu. Umjesto jedinstvene državne delegacije koju servisira državna diplomatija Bosne i Hercegovine u pregovorima sa delegacijama Srbije i Hrvatske, koje su inspirisale i izvršile napad na Bosnu i Hercegovinu, u mirovni proces su „pripušteni“ (uvučeni) predstavnici separatističkih snaga (Karadžić i Boban) koji su nastupali upravo pod pokroviteljstvom te iste Srbije i Hrvatske. Bilo je to rezultat nepovoljnih ratnih okolnosti, ali i posljedica pogrešnog pristupa međunarodnih posrednika, koji su, upravo, pod pritiskom rata i stanja na terenu priznali izdajnike zemlje i separatiste kao pregovarače, a legalnim predstavnicima države, odredili ulogu jedne od tri zaraćene i pregovaračke strane. I sam autor ostavlja otvorenim pitanje kako je došlo do toga da se u mirovnim pregovo-

rima za Bosnu i Hercegovinu kao primarno, od samog početka, postavi pitanje ustavnog preuređenja i teritorijalne podjele zemlje kao uslov za zaustavljanje rata, umjesto da bude obrnuto jer, logika i zdrav razum govori da se samo u uslovima mira može normalno razgovarati o ustavnom preuređenju zemlje. Uostalom, uslov svih uslova za sve je mir. U slučaju Bosne pošlo se u suprotnom smjeru. Gospodari rata uslovili su mir podjelom i nestankom, drugim riječima kapitulacijom jedne međunarodno priznate države, koju su uporno pokušavali svesti na nivo jedne od zaraćenih strana, a očiglednu agresiju dvije susjedne zemlje, potpomognutu unutrašnjim separatistima, trajno označiti kao građanski rat. Otuda sporovi o karakteru rata u Bosni i Hercegovini do danas. Mada ne do kraja, autor se u ovoj knjizi potrudio da svakom od faktora involviranih u rat u Bosni i Hercegovini, uključujući i domaće i strane, odredi mjesto i identifikuje njegov učinak. Ipak, ostavio je otvorenom dilemu da li je Dejtonski mir nakon velikog krvoprolića i više propalih mirovnih pokušaja za Bosnu i Hercegovinu bio diplomatska pobjeda ili nužni izlaz iz rata. Mi skoro trideset godina živimo taj dejtonski mir i sve smo više uvjereni da je to bio samo nužni izlaz iz rata – ni manje ni više. To najbolje potvrđuje bosanska realnost danas.

U metodološkom smislu, autor se odlučio za kombinaciju hronološkog i tematskog principa, pa je u prvih 5 dijelova „hronološki poredao stvari“ (od referenduma za nezavisnost 1992. do Dejtona 1995.), a u tri preostala primijenio je tematski princip – zahvativši tri neizbježna pitanja vezana za ratnu diplomatiju: ulogu islamskih zemalja, Savjeta Evrope i Ujedinjenih nacija kao tri najuglednije svjetske adrese na kojima se rješavalo pitanje rata i mira u BiH.

Sadržaj ove obimne knjige, po načinu obrade, autor je podijelio u dvije cjeline, mada to nije i eksplicitno naznačio. U prvoj je primijenio hronološki, a u drugoj tematski

princip. Prva, uslovno rečeno, „hronološka“ cjelina sastoji se od pet dijelova, kroz koju se analizira i „prati“ razvoj diplomatije i mirovni proces za Bosnu i Hercegovinu od 1991. do 1995., godine. U prvom dijelu te prve cjeline, nakon uvodnog teksta, govori se kroz kraću historijsku retrospektivu o diplomatiji i diplomatama prije osamostaljenja Bosne i Hercegovine. Drugi dio vremenski se zahvata 1992. godinu i stvarne početke bosanskohercegovačke diplomatije. Nosi naslov „Bosna i Hercegovina: od nezavisnosti do neizvjesnosti“ i kroz devet poglavlja obuhvata period od prvih parlamentarnih izbora i međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine pa do propasti Kutljerovog plana, održavanja Londonske konferencije i početka Ženevskih mirovnih pregovora, koji će dovesti i do prvih kontura Vens-Ovenovog mirovnog plana. Treći dio pod naslovom „BiH kao UN (ne) zaštićena zona“ odnosi se na 1993. i početke konsolidacije diplomatske službe Bosne i Hercegovine. U njemu se ukazuje na uzroke i posljedice propasti Vens-Ovenovog plana, sa katastrofalnim posljedicama za Bosnu i Hercegovinu, vojno-političke i diplomatske reakcije na pokušaje definitivne podjele Bosne i Hercegovine naturanjem novog Oven-Stoltenbergovog plana, rasplamsavanje bošnjačko-hrvatskog „rata u ratu“, spoljno-političke ciljeve ratne vlade Harisa Silajdžića itd. Četvrti dio pod naslovom „Diplomatska bitka za očuvanje cjelovite Bosne u 1994.“ ima sedam poglavlja. U prvom se ukazuje na neučinkovitost i tromost UN u zaustavljanju rata u Bosni i Hercegovini na primjeru Goražda. U narednim poglavljima autor promatra Vašingtonski sporazum kao prekretnicu u mirovnom procesu za Bosnu i Hercegovinu, do koje dolazi zahvaljujući aktivnom uključivanju SAD u rješavanje bosanske drame. Nadalje se govori o diplomatskim naporima za oživljavanje Federacije Bosne i Hercegovine, pompeznoj pojavi Kontakt-grupe „petorice“ u mirovnom procesu, njenom neuspjehu i kompromitaciji, nakon odbijanja njenog mirovnog plana od

strane srpskog vojno-političkog rukovodstva, na čelu sa Karadžićem. Tu su i dva posebna poglavlja o ustrojstvu i funkcionisanju službe vanjskih poslova i međunarodnim aktivnostima BiH i bilateralnim susretima u 1994. Peti dio nosi naslov „Podjela ili nestanak – cijena mira (u sjeni Srebrenice)“ i kroz 5 opširnijih poglavlja, u vremenskom smislu, tematizira 1995. godinu kao posljednju godinu rata i ratne diplomatije R BiH. Poseban akcenat je na počinjenom genocidu u Srebrenici i njegovim refleksijama u domaćim i stranim političkim i diplomatskim krugovima. Genocid u Srebrenici kao zaštićenoj zoni Ujedinjenih nacija koji je na očigled cijelog svijeta počinila srpska vojska i policija, pokazao je svu nemoć svjetske organizacije, ali i licemjerstvo evropske politike. Činjenica je da su nakon pada Srebrenice ubrzani mirovni naponi, u prvom redu zahvaljujući Amerikancima, koji će konačno dovesti do zaustavljanja rata i potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma. I u ovom kao i u prethodnom poglavlju autor je fragmentarno pratio međunarodne aktivnosti BiH–bilateralne kontakte bosansko-hercegovačkih lidera i diplomata sa stranim zemljama i međunarodnim organizacijama.

U drugoj, tematskoj cjelini knjige, prezentirani su rezultati istraživanja pozicije Bosne i Hercegovine kao nezavisne države u tri najvažnije međunarodne organizacije: Organizaciji islamske konferencije (OIC), kroz pet poglavlja šestog dijela, zatim u Savjetu Evrope (sedmi dio sa četiri poglavlja) i kao članice Ujedinjenih nacija (osmi dio sa četiri poglavlja). Činjenica je da su te tri međunarodne organizacije, svaka na svoj način davale podršku očuvanju nezavisnosti, suvereniteta i teritorijalnog integriteta i državne cjelovitosti Bosne i Hercegovine. Ujedinjene nacije to su učinile prijemom Bosne i Hercegovine u svoje članstvo, zajedno sa Hrvatskom i Slovenijom. Drugo je pitanje, kako su se i zašto se nisu provodile rezolucije Savjeta bezbjednosti i Generalne skupštine UN u praksi. Upravo to je predmet elaboracije u tematskom osmom

dijelu ove knjige. Genocid u Srebrenici, kao zaštićenoj zoni UN, koje su počinile srpske vojne i policijske snage u julu 1995. godine, baca u sjenu sve pozitivne napore ove organizacije prema Bosni i Hercegovini u prethodnom periodu. Politička i diplomatska podrška islamskih zemalja Bosni i Hercegovini kao napadnutoj zemlji, kroz Organizaciju islamske konferencije (OIC) bila je iskrena, nepodijeljena i u pojedinim slučajevima sasvim konkretna, bez obzira na skromne ekonomske mogućnosti, siromaštvo i političku podijeljenost tog svijeta (npr. Iran i Saudijska Arabija). U ovom tematskom dijelu autor je pokazano da su islamske zemlje, za razliku od mnogih drugih pitanja, bile potpuno jedinstvene u pogledu pružanja pomoći Bosni i Hercegovini, kojoj je prijetila opasnost da nestane.

Savjet Evrope nije mogao pružiti direktnu pomoć, ali je svojim rezolucijama, direktivama i izjavama davao snažnu diplomatsku podršku Bosni i Hercegovini. Indirektno, ti su dokumenti doprinosili dinamiziranju i ubravanju mirovnog procesa, uz poštovanje temeljnog principa – da se očuva međunarodni subjektivitet Bosne i Hercegovine kao evropske zemlje. U turbulentnim vremenima ti su dokumenti imali, kako zaključuje autor, u nekom smislu karakteristike savjesti liberalne i demokratske Evrope u odnosu na događanja u BiH.

Na osnovu hronološki prezentiranog razvoja službe vanjskih poslova Bosne i Hercegovine i njene diplomatije, autor zaključuje da je i ta služba dala značajan doprinos odbrani interesa Bosne i Hercegovine kako u ratom zahvaćenoj zemlji, tako i posebno na međunarodnoj sceni. Bez obzira na mnoge nedostatke i slabosti koje su se ispoljavale u njenom radu usljed ratnih okolnosti (razni paralelizmi, neprofesionalnost, nesnalažanje, nedostatak jasnih uputa i instrukcija), na koje ukazuje autor, bosanskohercegovačka diplomatska služba nikada nije odstupila od temeljnog principa vanjske politike, koja se kreirala u Predsjedništvu i Vladi Bosne i Hercegovine: da ni po koju cijenu nema

razgovora i pregovora koji bi mogli dovesti u pitanje vanjske granice i međunarodni subjektivitet zemlje.

Ono što se kao nit provlači kroz ovu megahroniku bosanske ratne diplomatije je borba za očuvanje legalnih institucija države BiH (Predsjedništvo, Skupština, Vlada i vojska), suvereniteta i teritorijalnog okvira BiH kao međunarodno priznate države. Autor je to prepoznao kao neku stratešku vodilju kroz sve muke i posrtaje tih istih institucija. Taj cilj je, u krajnjem i ostvaren nakon krvavog rata, velikih žrtava i razaranja. Ključnu ulogu u tome, dakako, odigrale su patriotske snage i Armija Republike Bosne i Hercegovine. Njima zahvaljujući, diplomatska bitka za Bosnu i Hercegovinu je dobijena, bez obzira što danas mislili o Dejtonu i svemu ovome što nam se dešava kao posljedica Dejtona.

Dobili smo knjigu koja svjedoči o herojskom dobu bosanskohercegovačke službe vanjskih poslova i diplomatije koja su na međunarodnom planu djelovale u interakciji sa snagama odbrane unutar zemlje (političkim i vojnim) protiv Srbije i Hrvatske, kao dvije susjedne države koje su od samog početka identifikovane kao agresori na R BiH, a njihovi pomagači unutar zemlje kao separatisti i izdajnici rodne grude. Iako su te dvije države i same bile u međusobnom sukobu, jedino oko čega su se slagale bila je podjela i nestanak Bosne i Hercegovine kao države. Putevi ka tome cilju bili su im, razumije se, različiti, manje više prikriveni i kamuflirani. Mučne poslijeratne godine dejtonske Bosne i jesu posljedica rata ili tako okončanog rata. Zavisi kako se gleda. Autor je nastojao da te poprilično zamršene historijske sumaglice na stranicama ove knjige identifikuje i raspetlja.

U tom nastojanju, upuštajući se po dubini u pojedine procese, nije se libio da kritički progovori i o mnogim slabostima u radu domaćih institucija, od Predsjedništva i vojnog vrha, pa do diplomatskih predstavništava po svijetu, među kojima je bilo i onih od kojih je BiH imala više štete nego koristi. Kritički je

progovorio i o predstavnicima međunarodne zajednice, a posebno o ponašanju Beograda i Zagreba. Pri tome se kao istraživač uspješno odupro subjektivizmu sudionika, ali je, u ovom slučaju, sudionik bio od velike koristi istraživaču. Otuda su njegovi stavovi u knjizi odmjereni i uravnoteženi, potkrijepljeni dokumentom ili izravnom riječju (citatom) kompetentnih autora.

Naravno, može se o ovoj knjizi govoriti i kritički – da je, recimo preobimna, a da ipak nije obuhvatila sve aspekte BiH ratne diplomatije, može se polemisati i sa nekim stavovima autora, pogotovo kad su određene ličnosti u pitanju. Ali znajući kakvo je stanje sa izvorima (zatvorenost izolacija, rascjepkanost) kao i ono što je o tome do sada objavljeno, nakon iščitavanja ove knjige, mogu reći da smo zahvaljujući nevjerovatnoj upornosti, ambasadora Nerkeza Arifhodžića dobili jednu temeljnu knjigu za sva daljnja istraživanja ratne diplomatije kod nas. Kao neposredni sudionik, ali i kao istraživač, sa ovom knjigom on je uspješno obavio jednu veliku zadaću – i ljudsku i autorsku.

Zašto je još važna ova knjiga?

Zbog činjenice da bosanski mir ni danas nije izvjestan i siguran i pored toga što je Dejtonski mirovni sporazum s kraja 1995. godine zagarantovao teritorijalni integritet i državni suverenitet države Bosne i Hercegovine. Praksa i iskustva ratne diplomatije Bosne i Hercegovine, kojom se bavi ova studija, mogla bi biti od pomoći u rješavanju dugotrajne nestabilnosti kao i upozorenje za političku krizu u kojoj se ponovo dovodi u pitanje opstanak Bosne i Hercegovine kao države i to od istih onih politika, koje u tome nisu uspjele tokom agresije 1992. – 1995. godina. Samo ta iskustva treba pažljivije iščitavati.

Čestitam autoru i svima ostalim koji su radili na ovoj knjizi i Bošnjačkom institutu kao izdavaču – a svim vama zahvaljujem se na strpljenju i pažnji.

Prof. dr. Omer Hamzić

